

Jízda králů na Hané

www.ok-tourism.cz

Vážení příznivci lidové kultury
a hanáckých tradic,

rádi bychom Vám přiblížili některé zvyky a tradice, které se v našem kraji vždy dodržovaly, a které se na některých místech a obcích drží dodnes.

Jízda králů se v současné době pravidelně koná jen v několika málo lokalitách na Hané, a tak trochu stojí ve stínu mnohem známějších královských jízd na Slovácku. Přitom ještě v 19. století výroční lidový obyčej pravidelně probíhal v několika desítkách obcí na střední Moravě a ve výročním lidovém cyklu hanácké vesnice měl své nezastupitelné místo. I v tomto smyslu jsem velmi rád, že Vlastivědné muzeum v Olomouci připravilo výstavu a publikaci k jízdě králů na Hané připomínající slavnou historii a současnost královského obyčeje v našem regionu.

Olomoucký kraj se snaží dlouhodobě podporovat a propagovat projekty, které souvisí s podporou a zachováním projevů tradiční lidové kultury. I proto byl v roce 2014 založen *Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury Olomouckého kraje*, jehož účelem je ochrana, zachování, identifikace, rozvoj a podpora nemateriálního kulturního dědictví na území našeho kraje. V současné době figuruje na krajském seznamu celkem pět statků, z nichž jako zatím poslední byl zapsán statek s názvem *Jízda králů v Doloplazích u Olomouce*.

Věřím, že lidová kultura a tradiční hodnoty se z našich životů nevytratí a zůstanou stále živé. A to i díky Olomouckému kraji, který se na tom podílí nemalou měrou.

Mgr. František Jura
náměstek hejtmána
Olomouckého kraje

Obsah

ÚVODEM	3
CO JE TO JÍZDA KRÁLŮ?	4
JÍZDA KRÁLŮ OPŘEDENÁ POVĚSTMI A LEGENDAMI	12
VÝZNAM A FUNKCE JÍZDY KRÁLŮ V MINULOSTI	16
OD ZÁNIKU K RENESANCI KRÁLOVSKÉHO OBYČEJE	24
JÍZDA KRÁLŮ V SOUČASNOSTI	30
JÍZDA KRÁLŮ V DOLOPLAZÍCH	36
JÍZDA KRÁLE JEČMÍNKA V CHROPYNI	44
JEČMÍNKOVA JÍZDA KRÁLŮ V KOJETÍNĚ	50
JÍZDA KRÁLŮ V BEZMĚROVĚ	56
ZÁVĚREM	62

Úvodem

Od 25. května do 26. srpna 2018 probíhala ve Vlastivědném muzeu v Olomouci výstava *Jízda králů na Hané / Lidový obyčej v proměnách času*. Výstavní projekt, který vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury ČR, měl za cíl seznámit širokou veřejnost nejen s historií, podstatou a strukturou tohoto obyčeje, ale i se současnou podobou jednotlivých jízd králů v obcích a městech, kde se dodnes konají.

Přijměte tedy i vy, vážené čtenářky a vážení čtenáři, prostřednictvím této publikace srdečné pozvání na jízdu králů. Na ojedinělý a záhadný výroční lidový obyčej předávaný z generace na generaci, který dlouhá léta patří mezi nejviditelnější a nejznámější projevy nehmotného kulturního dědictví našeho regionu.

Břetislav Holásek

ředitel Vlastivědného muzea v Olomouci

Z výstavy Jízda králů na Hané / Lidový obyčej v proměnách času

Foto Pavel Rozsívál, 2018, Vlastivědné muzeum v Olomouci

CO JE TO JÍZDA KRÁLŮ?

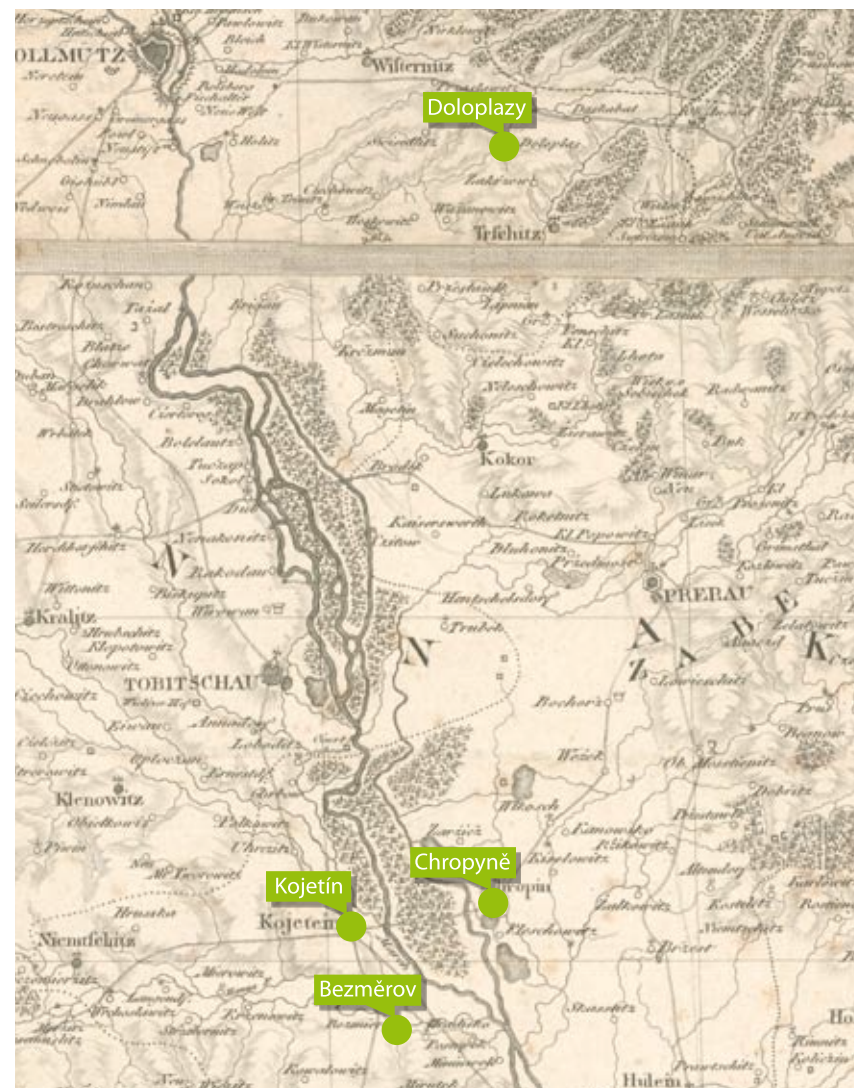
Jízda králů a Haná

Jízda králů (*honění, hledání, chytání krále*) je výroční lidový obyčej, který spočívá v obřadní objíždce chlapců a mužů na koních. Hlavní postavu krále představuje dospívající chlapec nebo svobodný mládelec. V průběhu 19. století obyčej jako součást vesnického lidového výročního cyklu zanikl a dnes se na Hané zachovává v rámci místních folklorních a hodových slavností pouze ve čtyřech lokalitách – Bezměrov, Doloplazy, Chropyně a Kojetín.

Jízda králů v Doloplazích

Foto Pavel Rozsívál, 2017, Vlastivědné muzeum v Olomouci

Jízda králů v současnosti

Bezměrov	Jízda králů	Bezměrovské hody	květen nebo červen
Doloplazy	Jízda králů	Cyrilometodějské hody	začátek července
Chropyně*	Jízda krále Ječmínka	Hanácké slavnosti	konec května
Kojetín	Ječmínkova jízda králů	Kojetínské hody	polovina srpna

* Ve dvouletých intervalech: 2019, 2021, 2023...

Letnice a lidové obyčeje

Obyčej spadá do období letničních (Svatodušních) svátků, které připomínají Seslání Ducha svatého na apoštoly po Nanebevstoupení Páně. Jedná se o svátek pohyblivý, připadající na padesátý den po Velikonocích; může se tedy uskutečnit kdykoliv od 10. května do 13. června. Zatímco Svatodušní neděle měla vždy spíše duchovní rozměr, Svatodušní pondělí patřilo lidovým zvykům, které mají často svůj předkřesťanský základ. Kromě jízd králů se o Letnicích konaly dívčí obřadní průvody královniček a otevírání studánek nebo dětské honění krále; v širším smyslu období zahrnovalo také májové a svatojánské obyčeje a slavnost Božího Těla.

Průvod královniček na Moravě

Z publikace *Die österreich-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Mähren und Schlesien*, 1897, Vlastivědné muzeum v Olomouci

Jízda králů ve Vlčnově

Joža Úprka, 1897, reprodukce plakátu z nakladatelství R. Promberger, začátek 20. století, Vlastivědné muzeum v Olomouci

Kde jinde se můžeme s jízdou králů setkat?

Kromě úrodné Hané, rozlehlého etnografického regionu na střední Moravě se specifickým nářečím, lidovou architekturou, lidovými kroji a výročními zvyky a obyčeji, se můžeme setkat s jízdou králů pravidelně také na Brněnsku (Troubsko, Ketkovice), na Ostravsku (Lhotka) a ve čtyřech lokalitách na Slovácku (Hluk, Kunovice, Skoronice a Vlčnov). Slovácké jízdy králů jsou pro svoji jedinečnost a starobylost od roku 2011 dokonce zapsány do celosvětového *Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO*.

Nejstarší mapa Hané

Mapa byla vytvořena neznámým autorem na přelomu 18. a 19. století. Autor pojal její obsah s určitou nadsázkou, bez ohledu na kartografickou přesnost. Jako centrum Hané vymezil území mezi Vyškovem a Kojetínem a označil jej latinsky jako *Zemí zaslíbenou, zvanou svatá Haná*, kde žijí praví Hanáci. Do mapy zakreslil i okolní oblasti, při jejichž názvech si vypomohl mj. charakteristickým zaměstnáním místních obyvatel (Hrnčíři, Kolomazníci) nebo názvy na základě přírodních poměrů (Blaťáci, Záběčváci).

Národopisná mapa Hané

Kopie mapy z přelomu 18. a 19. století

Josef František Kraus, před rokem 1975, Vlastivědné muzeum v Olomouci

Salva na počest dobrých střelců

Terč olomouckých ostrostřelců

1834, olejomalba, Vlastivědné muzeum v Olomouci

Střelba ku ptáku

V letničním období pořádala střelecká bratrstva, sdružující se na obranu měšťanů, lidovou zábavu – tzv. *střelbu ku ptáku*. Jednalo se o soutěžní střelbu kuší nebo lukem na cíl, kterého představoval pták na tyči nebo terči. Vítěz tohoto zápolení byl vezen ve slavnostním průvodu a mohl užívat titul král střelců (ptačí král). Po třicetileté válce převzaly tuto zábavu střelecké spolky, jejichž členové postupem doby kuše a luky nahradili puškami.

Průvod královniček ve Štěpánově u Olomouce

Foto Antonín Blažek, 1934, Etnografický ústav Moravského zemského muzea v Brně

Dětské honění krále a průvod královniček

Na Hané honili krále i chlapci, kteří měli místo skutečných koní vrbové pruty. Prut byl ohnut a nahoře na prutu byla umístěna koňská hlava, vyrobená z pentlí a kvítí. V čele družiny jel král s dvěma pobočníky. Dívky měli také svoji letniční obchůzku s názvem královničky. Krále v tomto případě představovala krojovaná dívka, která držela ozdobený stromček (májek). Za ní následovaly další dívky – královničky a samotná královna v kroji a s pantlékem na hlavě. Ta měla nad sebou bílou plachtu na tyči (baldachýn), kterou nesly čtyři královničky. Dívky při obchůzce zpívaly či recitovaly říkadla. Chlapci i děvčata dostávali od domácích výslužku – kousek slaniny, vajíčka nebo drobnou minci.

Vodění krále a královničky v Rájci u Zábřeha

Letniční obchůzka konající se každoročně v Rájci u Zábřeha si dodnes zachovává svůj tradiční lidový ráz. Na Svatodušní neděli zde chlapci vozí zvoleného krále, nejmladšího chlapce, v královském oděvu ve vozíku, ozdobeném živými květinami. Děvčata naopak za zpěvu vodí po vesnici královničku; jejím atributem je kytice květů, kterou podává domácím přivonět. Děti bývají za odměnu od místních v průběhu obchůzky často pohoštěny jídlem a pitím.

Vodění krále v Rájci u Zábřeha

Foto Mária Kudelová, 2013, Vlastivědné muzeum v Šumperku

JÍZDA KRÁLŮ OPŘEDENÁ POVĚSTMI A LEGENDAMI

Historie zastřená tajemstvím

Jízda králů, dříve rozšířená nejen ve střední Evropě, je stále zakryta závojem tajemství a existují spousty domněnek ohledně jejího vzniku a původu. Může se prý jednat o připomínku středověkých rytířských slavností či putování knížat bez stálého sídla. Samotný obyčej je pravděpodobně mladšího data, jelikož kůň byl až do renesance na vesnici spíše vzácností. To však nebránilo lidem, aby vznik tradice zasadili do starobylých příběhů nebo ztotožnili s konkrétní událostí. Na Hané je jízda králů spojována nejčastěji s hledáním bájného krále Ječmínka.

Detail skupiny krojovaných mužů z Biskupic s jejich králem na národopisné slavnosti v Prostějově

Foto Adam Neckář, 1893, Muzeum a galerie v Prostějově

Král Ječmínek

*Petr Herzig Dubický, 2013, akryl, malba v interiéru autobusové zastávky v Lošticích
Foto Josef Urban, 2018, Vlastivědné muzeum v Olomouci*

Pověst o králi Ječmínkovi

Kdysi žil na chropýňském zámku ctihodný rytíř, který byl pro svoji šlechtynost prohlášen moravským markrabětem. Postupem doby se však místo vládnutí věnoval světským radovánkám a svoji ženu, která ho upozorňovala na rozmařilý život, dokonce vyhnal ze zámku. Následně v poli ječmene porodila syna a dala mu jméno podle místa narození – *Ječmínek*. Markrabě si nakonec svoji chybu uvědomil a po celý zbytek života marně po své manželce a synovi pátral. Čas od času se prý Ječmínek zjevuje poctivým lidem a říká se, že až bude Moravě nejhůře, přijede jí král Ječmínek na pomoc.

Král Svatopluk a Matyáš Korvín

Existuje bezpočet dalších příběhů, ale ty již přímo nesouvisejí s hanáckým prostředím. Motiv hledání krále je přítomen mj. i v legendě o velkomoravském panovníkovi Svatopluku, který zmizel uprostřed bitvy v roce 894. Nejznámější pověst se váže ke střetu uherského krále Matyáše Korvína s vojskem českého krále Jiřího s Poděbrad, který se odehrál v roce 1469. Po porážce se údajně Matyáš Korvín, aby nebyl poznán, převlékl do dívčího kroje a v doprovodu své družiny uprchl z obklíčení do Uher.

Král Ječmínek

Jano Köhler, 1900–1901, sgraffito, zámek v Prostějově
Foto Josef Urban, 2018, Vlastivědné muzeum v Olomouci

Příjezd krále Matyáše Korvína k olomouckému dómu (1469)

Náčrt na fresku ve slavnostním sále na olomoucké radnici
Charles Wilda, počátek 20. století, olejomalba, Vlastivědné muzeum v Olomouci

VÝZNAM A FUNKCE JÍZDY KRÁLŮ V MINULOSTI

Naklonit si přírodní síly

Jako mnoho jiných výročních lidových obyčejů i jízda králů měla především funkci ochrannou a souvisela s magickými praktikami, které měly zajistit hojnost a dostatek úrody. Po ukončení jarních prací bylo z pohledu místního společenství rozhodující naklonit si přízeň počasí v následujícím období. Důležitou roli pro obyvatelstvo hrála i sociální a iniciační funkce, kdy se z chlapců během jízdy stávali muži.

Letnice na Moravě

*Vilém Grögler (?), před rokem 1885, kolorovaná xylografie, reprodukce,
Vlastivědné muzeum v Olomouci*

Praporečník, vyvolávač a výběrčí

Pramenné doklady z 19. století vypovídají nejenom o různé struktuře jízdy, ale i o lokálních odchylkách. Samotný král byl před jízdou ostatními účastníky vybírán, volen nebo musel prokázat fyzickou zdatnost. V čele průvodu jel praporečník, kterého následovali vyvolávači. Ti oznamovali nešťastnou zprávu o okradení krále a žádali vesničany o příspěvek. Poté jel král se svými pobočníky (ochránci). Závěr družiny tvořili vyvolávači, kteří pronášeli k obyvatelům domů vyvolávky žertovného, pochvalného či hanlivého charakteru, a výběrčí, vybírající dary pro krále. Po objíždce se vždy uspořádala velká hostina.

Praporečník Antonín Vrána ze Stříbrnic při honění krále

*Jan Zbořil, konec 19. století, kolorovaná perokresba,
Muzeum a galerie v Prostějově*

*Král se svými pobočníky při honění krále na Holešovsku
Začátek 20. století, Etnografický ústav Moravského zemského muzea v Brně*

Královské souboje

Účastníky jízdy králů byli často vojenští odvedenci (*rekruti*). I proto ne-
zřídka docházelo ke střetům „konkurenčních“ skupin. Pro družinu, jejíž
král byl zajat, to znamenalo značnou potupu a musela krále draze vy-
koupit. Někdy však šarvátky končily i krvavě. Nejznámější bitka se údajně
odehrála v roce 1819, kdy si střet čtyř královských skupin na lověšické
pláni u Přerova vyžádal osm lidských životů a dvacet těžce raněných (pět
z nich později zemřelo). Následně došlo ze strany úřadů k zákazu střel-
ných a poté i bodných a sečných zbraní.

Tajemná řeč symbolů

Při jízdách králů se používá velké množství artefaktů, které však mají
svou skrytou a tajemnou symboliku a v současné době jsou schované za
okázalým vnějším efektem. V tomto smyslu jsou pantlák (jako pokrývka
hlavy nevěsty), ženské šaty, kůň (hřebec), ale i samotná růže či postavy
malého chlapce (panice) nebo krále Ječmínka jednoznačnými symboly
budoucí prosperity, bohaté úrody a plodnosti.

*Pantlák (čepec)
Tovačovsko, 19. století, Vlastivědné muzeum v Olomouci*

**Chlapec v ženském kroji a s růží
v ústech při jízdě králů v Doloplazích**
Foto Pavel Rozsívál, 2016, Vlastivědné muzeum v Olomouci

Král Ječmínek na bílém koni v Lutopecnách na Kroměřížsku
1961, Muzeum Kroměřížska v Kroměříži

Části slavnostního ustrojení koní
Haná, 19. století, Vlastivědné muzeum v Olomouci

- Obce, kde se jízda králů jezdí
- Obce, kde se jízda králů jezdila v minulosti (dle literatury a pramenů)
- Místa, kde došlo údajně ke krvavým střetům „konkurenčních“ královských družin
- Krajská a okresní města

 Hranice Hané podle mapy Josepha Bayera z počátku 19. století

Bayerova mapa Moravy a Slezska
Joseph Bayer, 1817–1843, kolorovaná
mědirytina, Vlastivědné muzeum v Olomouci
© digitalizoval Výzkumný ústav geodetický,
kartografický a topografický, v.v.i.
www.chartae-antiquae.cz (viz také s. 5)

OD ZÁNÍKU K RENESANCI KRÁLOVSKÉHO OBYČEJE

Zánik obyčeje v lidovém prostředí?

Ještě v polovině 19. století byla jízda králů pravidelně praktikována v mnoha hanáckých obcích. V následujícím období však na střední Moravě prakticky zanikla. Souviselo to s novou společenskou situací po zrušení roboty v roce 1848, parcelací luk a pastvin, častější migrací obyvatelstva a tím i přirozeným narušováním životnosti výročních obyčejů. V pozdějších letech k zániku přispěl i značný úbytek koní ve vesnickém hospodářství.

Jezdec ve slavnostním úboru v letech 1840 až 1864

Jan Zbořil, přelom 19. a 20. století, kolorovaná perokresba,
Muzeum a galerie v Prostějově

Honění krále na národopisné slavnosti v Kojetíně

1892, Městské kulturní středisko Kojetín

Folklorismus a Národopisná výstava československá

Oživení zájmu o tradiční lidovou kulturu spadá do období konce 19. století. Především díky aktivitám Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci a následně i v souvislosti s přípravou Národopisné výstavy československé, se v mnoha obcích uskutečnily národopisné slavnosti; součástí akcí byla často i ukázka honění krále. Další vlna oživení nastala v rámci folklorních slavností po vzniku Československa. Předchozí aktivity však již nesouvisely s dřívějším významem obyčeje. Na národopisných slavnostech se jednalo především o projev specifického hanáckého, resp. národního folklorismu bez ohledu na původní prostředí a obřadní souvislosti.

Selské banderium na Kroměřížsku
Před rokem 1890, Městské kulturní středisko Kojetín

Členové královské družiny na národopisné slavnosti v Dřevohosticích
Foto Josef Klvaňa, 1893, Etnografický ústav Moravského zemského muzea v Brně

Selská banderia a selské jízdy

Důležitou roli při obnově obyčejů hrály selské spolky. Ty vznikaly v 2. polovině 19. století jako projev národních a emancipačních snah na vesnicích. Hlavním smyslem selských spolků (*banderířů*) bylo provozování jezdeckého sportu a zájem o chov koní. Po vzniku Československa již jako tzv. selské jízdy úzce spolupracovaly s agrární stranou a podílely se také na organizaci národopisných akcí, kde občas předváděly i obyčej honění krále. Selské jízdy svoji činnost přerušily krátce po 2. světové válce a obnoveny byly až po roce 1989.

Vojtěch Frantík při jízdě králů v Kurovicích na Kroměřížsku
přelom 19. a 20. století, Muzeum a galerie v Prostějově

Olomoucký orloj

Malíř Karel Svolinský, rodák ze Sv. Kopečku u Olomouce, se při realizaci nové podoby orloje nechal inspirovat také hanáckými zvyky a tradicemi. V horní části orloje vyobrazil obyčej *honění krále*. Předlohou jezdce na bílém koni byl hanácký patriot a folklorista Boleslav Vaca z Příkazu u Olomouce. Pod výjevem honění krále se nachází další letniční zvyk – *průvod královniček*, jejichž pokrývku hlav převzal umělec z každoročních velikonočních slavností Ježíškových Matiček v Bělkovicích na Olomoucku. Podobně i jinde vznikaly v duchu tehdy „módního“ socialistického realismu motivy, které čerpaly se slavné minulosti Hané.

Studie k olomouckému orloji

Karel Svolinský, 1953–1954, Muzeum umění Olomouc

Král Ječmínek

František Flašar, 1963, sgraffito, budova Obecního úřadu v Července
Foto Pavel Rozsívál, 2018, Vlastivědné muzeum v Olomouci

JÍZDA KRÁLŮ V SOUČASNOSTI

Obnovení královských jízd

V poslední třetině 20. století, v souvislosti s relativní stabilizací venkova po kolektivizaci zemědělství, docházelo v některých hanáckých obcích postupně k obnově lidových zvyků a obyčejů, včetně královských jízd. V této souvislosti bylo neméně důležitým faktorem zakládání či ožiování činnosti folklorních souborů a jezdeckých oddílů. Některé jízdy králů vydržely do dnešních dnů, jiné, jako např. v Nákle u Litovle nebo v Manerově na Vyškovsku, časem zanikly.

První jízda králů v Doloplazích

Foto Vladislav Galgonek, 1977, Hanácký národopisný soubor Olešnica Doloplazy

Honění krále na Hanáckých slavnostech v Chropyni

Foto Josef Ščotka, 1985, Muzeum Kroměřížska v Kroměříži

*Setkání krále Ječmínka a jeho družiny se starostou města Chropyně
Foto Roman Bašta, 2005, Muzeum Kroměřížska v Kroměříži*

Zbylo ještě něco z dřívějšího obyčeje?

Jednotlivé jízdy králů se v průběhu času měnily, ale vždy si zachovaly jedinečné prvky, které je odlišují od všech ostatních. V dnešní době se konání obyčeje často přesunulo mimo období Letnic. Družinu již netvoří místní mladíci dané věkové kategorie a rodina krále nenese hlavní finanční zátěž, jako tomu bylo v minulosti. Přesto i dnes krojovaní jezdci, nazdobení koně a účast folklorních souborů a muziky v průvodech má své kouzlo, které obdivují každoročně stovky spokojených návštěvníků.

Obyčej v lokální kultuře a jeho budoucnost

Funkce jízdy králů se výrazně proměnila a v současnosti plní hlavně roli reprezentativní a sociální. Několikaměsíční příprava a samotná realizace slavnosti, přes různé povinnosti, mezi něž patří shánění koní, jezdců, krojů, pečení koláčků či příprava ozdob, výrazně stmeluje obyvatele a posiluje jejich vztah k lidové kultuře a k regionu. Za realizací stojí desítky nadšenců, kteří tak pravidelně přispívají do mozaiky hanáckých zvyků a tradic. Zdá se, že jízdy králů jsou pevnou součástí kulturního a sociálního života daných obcí a měst a bezprostřední zánik jim naštěstí nehrozí.

*Návštěva vyvolávačů při královské objízce v Doloplazích
Foto Ivan Hlavatý, 2009, Vlastivědné muzeum v Olomouci*

Z Ječmínkovy jízdy králů v Kojetíně
Foto Josef Urban, 2015, Vlastivědné muzeum v Olomouci

Královská jízda v Bezměrově
Foto Pavel Rozsival, 2017, Vlastivědné muzeum v Olomouci

Hodové právo a ferole

Zajímavostí při jízdách králů v Kojetíně a Bezměrově je propojení královského obyčeje s oslavami místních hodů. I proto zde dochází k veřejnému předávání *hodového práva* (ozdobené šavle) starostou města či obce představitelům místní chasy, zastoupené stárkem. Tímto symbolickým aktem přebírá chasa odpovědnost za průběh hodů. Zároveň má možnost pomocí *ferole* (dřevěné plácačky) trestat případné hříšníky.

Hodové právo v Kojetíně
Foto Pavel Rozsival, 2017, Vlastivědné muzeum v Olomouci

JÍZDA KRÁLŮ V DOLOPLAZÍCH

Nejznámější jízda králů na Hané

Krojovaná jízda králů v Doloplazích u Olomouce se poprvé uskutečnila již v roce 1977. Od té doby se obyčejová tradice až na výjimky koná každý rok vždy začátkem července v rámci místních cyrilometodějských hodů. Za obnovou jízdy králů stál Hanácký národopisný soubor Olešnica Doloplazy v čele s jeho tehdejšími vedoucími Václavem Tomečkem. Ten se nechal při realizaci obyčeje inspirovat nejen živými jízdami králů na Slovácku, ale také dřívější slávou královských jízd na Hané.

At žije král!

Hlavní postavou objížd'ky je král, kterého vždy představuje dospívající chlapec, oblečený do svátečního dívčího hanáckého kroje s nezbytným pantlékem na hlavě a živou růží v ústech. Většinou je vybírán z rodin, které se aktivně podílejí na činnosti národopisného souboru, a to několik měsíců předem tak, aby se mohl na tuto důležitou a významnou roli náležitě připravit a procvičit si jízdu na koni. Dodnes platí nepsané pravidlo, že králem může být pouze mladík z Doloplaz a jízdu v této funkci absolvovat pouze jednou za život.

Královské návštěvy v zastoupení

Po obřadním vyzvednutí krále od rodičů se v průběhu královské ob-
jíždky, která se celá odehrává na hlavní doloplazské návsi, odpojí něko-
likrát od družiny dva královští vyvolávači. Ti navštíví předem vybrané
a připravené statky. Zde formou veršovaných průpovědek o okrade-
ném králi požádají krojovaného hospodáře a jeho rodinu o příspěvek
na krále, a to i pod pohrůžkou případného trestu. Humorný a rozverný
dialog místního hospodáře a vyvolávačů nakonec vždy skončí vzajem-
nou dohodou, pohoštěním pro oba vyvolávače a především bohatou
výslužkou pro krále a jeho družinu.

TRADIČNÍ PRŮPOVÍDKY A VYVOLÁVKY PŘI JÍZDĚ KRÁLŮ V DOLOPLAZÍCH

„Stréčko a tetičko,
přešle sme Vás požádat,
esle beste nemohle
Vašeho Joro za krála dat.
Bodeme ho opatrovat jak oko v hlavě,
abe mo nikdo neskřevil
ani vlásek na hlavě.“

„Na krála, hospodáro, na krála!
Máme krála chodobnyho,
pře tym velmi poctivyho.
Okradle ho na horách, na dolách,
na krakovskym mostě.
Okradle mo tře sta koni
z prázdného stráni,
okradle mo tře sta volu
z prázdného dvoru.
A ti voli, tak veleky rohe měle,
že než jich vrana obletěla,
troje mlady veseděla
a jedny zachtadila,
protože pro ně místa neměla.“

„Déte nám matko přece,
aspoň to sviňky plece.
Anebo klobáso,
co se s nů devětkrát opášo,
a po desáty svyho konička podepno.
Nebodete-le nám chtět nic dat,
bodem to na Vás vemáhat.
Vejedem kósek za město,
tam složime svy vojsko

a bodeme jest a piť
a ve páni hospodáři,
to bodete moseť zaplatit.
Na krála, hospodáro, na krála!“

„Děkoje Vám za všecko náš král,
me pojedem zas o kósek dál.“

„Přestaň mozeko, přestaň maličko,
než já promlovim aspoň slovičko.
Slovičko jedno nebo dvě,
šak ono to dlóho trvat nebode.“

„Pozor, pozor poslouchéte,
našeho krála pěkně převitěte.
Máme krála chodobnyho,
na všecke strane obranyho,
ale poctivyho.
Déte nám grécárek nebo klobáso,
hrodo másla, koláča.“

„Sáhnite panimámo
hodně z hloboka,
ať vás nebolí roka do roka
a hlava na věke.“

„Děkoje Vám za všecko náš král,
me pojedem zas o kósek dál.“

„Havra, havra, havránko,
rozstopte se na stránko.
Oráči ke kobelám,

mládenci k pannám,
stary babe ke kravám,
ať já se dostano k stréčkovi a tetičce,
co pivo jak křen mivajó v sedniče.“

„Postuj koničko, postuj maličko,
ať si já promlovim s tetičko chvilěčko,
tetičko kótecká, déte nám na krála,
kohótka, slepičko, nérači grécárek
anebo rači dva.“

„Na vašé střese sedi pěkné párek,
me vám děkojem za Váš dárek.“

„Na krála, panimámo, na krála!
Máme krála chodobnyho,
na všecke strane obranyho,
ale pře tym poctivyho.
Déte nám grécárek nebo dva,
bereme kréžalke, vajička též,
anebo hrodo másla, veleko jak ta věž.“

„Odbévete nás, panimámo, odbévete
než vám začnem všecko brať
a pod naše vrany koně
pěknó slámo stlať.
Pojedeme za město,
spasem Vám obilí všecko.
Pojedeme za dědino,
spasem Vám všecko jeteleno.
Vjedem všeci do hospode
a tam bodem jest a piť
a ve pantáto to mosite všecko zaplatit.“

„Děkoje Vám za všecko náš král,
me pojedem zas o kósek dál.“

„Propána stréčenko,
nekrmte jenom sebe,

deť pro to břišesko nevlezete do nebe.
Všecke te přebetke déte nám na krála,
abe mo hoběnka trošičko okrála.
Na krála, pantáto, na krála!“

„Take milá matičko,
předete nám vajičko,
k temo hodno klobáso,
co se s nů třekrát opášo.
Ať svó hoběnko nadarmo neotvirám.“

„Na vašé střese sedi pěkné párek,
me vám děkojem za Váš dárek.“

„Jede králka, jede král,
nemá koňu ani krav.
Panimámo, panimámo,
déte kósek másla,
abe se mo, abe se mo,
ta hoběnka spásla.“

„Jede králka, jede král,
nemá koňu ani krav,
panimámo, panimámo,
panimámo z lóke,
déte trocho, déte trocho,
déte trocho móke.“

JÍZDA KRÁLE JEČMÍNKA V CHROPYNI

Na počátku byl Mezinárodní den muzeí

V květnu roku 1985 se v Chropyni uskutečnil v rámci Mezinárodního dne muzeí první ročník Hanáckých slavností pod organizační záštitou tehdejšího Městského národního výboru v Chropyni a Muzea Kroměřížska v Kroměříži. Jejich součástí byla královská jízda městem, na jehož zařazení do slavnosti se podílel mj. tehdejší etnograf kroměřížského muzea Miroslav Válka ve spolupráci s veterinárním lékařem Vladimírem Fuksou. Od 90. let minulého století se stala tradice neodmyslitelnou součástí Hanáckých slavností, které se konají ve dvouletých intervalech vždy koncem května.

Chropyňský rodák král Ječmínek

Ústřední postavou chropyňské královské obchůzky nemůže být nikdo jiný než jeho nejslavnější rodák – bájný král Ječmínek. Toho představuje vždy svobodný mladý muž, který v této roli může vystupovat i několikrát za život. Ječmínek je oblečen do honosného hanáckého kroje s tmavomodrým dlouhým pláštěm a nízkým kloboukem a již tradičně sedlá krásného bílého koně. Ač nemá v ústech růži, neměl by po celou dobu objížd'ky mluvit.

Přivítání královského průvodu představiteli města

V dřívějších dobách na Svatodušní pondělí vždy družina před samotnou jízdou žádala rychtáře o souhlas s objížděnou lokalitou. Tato tradice je v obměněné podobě dodnes patrna v chropynské jízdě. Ječmínek v doprovodu své královské družiny obřadně přijede k místní radnici, kde požádají představitele samosprávy o povolení vstupu do města. Po svolení a po krátkém pohoštění nasedne starosta či starostka a případně další představitelé města do připraveného kočáru a společně s královskou družinou absolvují objížděnou hlavního náměstí a zámeckého areálu.

JEČMÍNKOVA JÍZDA KRÁLŮ V KOJETÍNĚ

Ukázat tradici německým hostům

Písemné doklady o jízdě králů v Kojetíně se datují již rokem 1892, kdy byl obyčej předveden v rámci národopisné slavnosti v souvislosti s přípravou Národopisné výstavy československé. Jízdy králů se konaly nepravidelně i později. Na kojetínské hody v roce 1993 byl pozván folklorní soubor z města Lehrte u Hannoveru a městské kulturní středisko nejen pro něj uspořádalo ukázkou svatodušní jízdy králů. Tradice se ujala a od roku 1999 se krojovaná jízda stala součástí hodů, které se konají v polovině srpna. Jízdy králů dodnes organizačně zaštiťují rodiny Gardavských a Krčmařových.

Vyvolávači nebo výběrčí?

V královské družině mají vedle krále Ječmínka nejdůležitější roli vyvolávači, kteří zároveň plní roli výběrčích. Po celé trase průvodu mířícího na hlavní náměstí se z jejich úst neustále ozývají vyvolávky, upozorňující na okradení krále a žádost o příspěvek. Ten vybírají od kolemjdoucích a návštěvníků do váčku na tyči (do tzv. *míšku*). Občas pronesou i improvizované hlášky žertovného, pochvalného či satirického charakteru, týkající se jednotlivých obyvatel nebo aktuální politické a ekonomické situace.

Hodové právo

Vyvrcholením jízdy králů je předání hodového práva. Hanáci vytvoří před radnicí špalír a stárek, který předtím absolvoval královskou objíždku v kočáru, vystoupí a boucháním na zamčená vrata radnice se dožaduje starosty. Ten nakonec z vrat vyjde a po krátké zdravici předá stárkovi na nedalekém podiu hodové právo v podobě nazdobené šavle. Chasa převezme vládu nad městem, vyčte nesplněné sliby nejen představitelům města a okamžitě se provede exekuce pomocí ferole na zadní partii hřištníků. Toho se však již král Ječmínek a jeho doprovod neúčastní a opět se na rok „ztratí“.

JÍZDA KRÁLŮ V BEZMĚROVĚ

Nespokojená chasa

Novodobá tradice jízdy králů v Bezměrově je relativně krátká a sahá do roku 2007. Tehdy se místní nadšenci v čele s Milanem Zahradníkem rozhodli oživit upadající hody svatodušní jízdou králů. O rok později vzniklo, nejen za účelem přípravy a realizace této obyčejové tradice, občanské sdružení Bezměrovák. Místní hody, které připadají právě na svátek Letnic, tak získaly nečekaně nový rozměr. Hlavní inspirací se pro mladíky staly jízdy králů v nedaleké Chropyni a Kojetíně, ze kterých také „převzali“ hlavní postavu v podobě bájného krále Ječmínka.

Hody a jízda králů

Královská družina, za doprovodu krojované chasy s hodovým právem a dechovou hudbou, objede pokaždé skoro celou vesnici. Návštěvy jednotlivých domů nejsou připravené, probíhají často spontánně a místní obyvatelé sami od sebe vycházejí a nabízejí královské družině a přítomným občerstvení. Družina přirozeně neopomene navštívit i královský dům, kde obřadně poděkuje rodičům za půjčení krále. Srdečnou a uvolněnou atmosféru jízdy králů čas od času doplní i spontánní tanec nebo vyplácení pomocí ferole.

Konec jízdy a kácení máje

Každá slavnost, a jízdu králů nevyjímaje, musí jednou skončit. V Bezměrově se ukončení již tradičně odehrává na místním fotbalovém hřišti. Zde požádá chasa obřadně starostu obce, shodou okolností pravidelného účastníka jízdy králů, o předání hodového práva. Po jeho slavnostním předání se chasa zabývá výčtem hříchů a následnou exekucí, kterou vypláčeč vykoná nejen na starostovi, ale i na dalších funkcionářích místních spolků. Poté následuje kácení máje a dražení májky. V Bezměrově tak dochází k pozoruhodnému propojení svatodušní, májové a hodové tradice v jeden jediný den.

Výstava ve Vlastivědném muzeu v Olomouci byla koncipována tak, aby sloužila i jako pozvánka na živé jízdy králů, které probíhaly v létě roku 2018. Zároveň je možné výstavní panely a další materiály zapůjčit muzejním či veřejným institucím ke krátkodobé prezentaci a takto přispět k popularizaci tohoto pozoruhodného nehmotného kulturního dědictví našeho regionu.

Jízda králů má i v dnešní době nejen pro samotné aktéry, ale také pro místní obyvatele a stovky návštěvníků neopakovatelné kouzlo a zanechává v jejich srdcích bezesporu hluboké a silné emocionální zážitky. Koneckonců se každoročně, vážené čtenářky a vážení čtenáři, můžete přesvědčit na vlastní oči i vy.

Josef Urban

*Regionální pracoviště pro tradiční lidovou kulturu
při Vlastivědném muzeu v Olomouci*

REGIONÁLNÍ PRACOVISŤE PRO TRADIČNÍ LIDOVOU KULTURU PŘI VLASTIVĚDNÉM MUZEU V OLOMOUCI

Regionální pracoviště pro tradiční lidovou kulturu při Vlastivědném muzeu v Olomouci bylo vytvořeno samosprávnými orgány Olomouckého kraje na základě usnesení vlády č. 571/2003 ke *Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu*. Zabývá se především těmito činnostmi:

- *informační, školící a metodická činnost pro ostatní pracoviště (zejména muzea) v otázkách péče o tradiční lidovou kulturu*
- *dokumentace tradiční lidové kultury a koordinace jejího provádění na území kraje*
- *spolupráce při identifikaci a zpracování záznamů o projevech tradiční lidové kultury, shromažďování dokladů o mimořádně hodnotných a jedinečných projevech tradiční lidové kultury v kraji*
- *shromažďování a zpracovávání informací o úspěšných postupech v uchovávání, prezentaci a předávání projevů tradiční lidové kultury*
- *spolupráce s dobrovolnými dokumentátory (zpravodaji), poskytování metodické pomoci*
- *poskytování metodické pomoci krajské samosprávě a samosprávám obcí v rámci kraje v otázkách péče o tradiční lidovou kulturu a poskytování informací veřejnosti*
- *zpracování nominací a administrativní činnost v souvislosti se zápisem statků do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury Olomouckého kraje a do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury ČR*
- *zpracování nominací a administrativní činnost v souvislosti s udělením titulu Mistr tradiční lidové výroby Olomouckého kraje a s udělením celostátního titulu Nositel tradice lidových řemesel*
- *popularizace a prezentace projevů tradiční lidové kultury formou výstav, publikací, článků*
- *spolupráce s Národním ústavem lidové kultury ve Strážnici, s Etnografickou komisí Asociace muzeí a galerií ČR, popř. dalšími institucemi působícími v tomto oboru*

Kontakt:

Mgr. Josef Urban
Regionální pracoviště pro tradiční lidovou kulturu
při Vlastivědném muzeu v Olomouci
nám. Republiky 5, 771 73 Olomouc
tel.: 585 515 142, email: urban@vmo.cz

JÍZDA KRÁLŮ NA HANÉ LIDOVÝ OBYČEJ V PROMĚNÁCH ČASU

LIDOVÝ ROK NA HANÉ

V roce 2018 vydal Olomoucký kraj
Jeremenkova 40a | 779 11 Olomouc | Česká republika
E-mail: tourism@kr-olomoucky.cz | Tel.: +420 585 508 111

Autor: Josef Urban (Vlastivědné muzeum v Olomouci)

Grafický design, DTP: Martin Šilar (STUDIO TRINITY, s. r. o.)

Autor fotografií: Pavel Rozsívál (Vlastivědné muzeum v Olomouci)

Fotografie a vyobrazení poskytli: Vlastivědné muzeum v Olomouci, Etnografický ústav Moravského zemského muzea v Brně, Hanácký národopisný soubor Olešnice Doloplazy, Městské kulturní středisko Kojetín, Muzeum a galerie v Prostějově, Muzeum umění Olomouc, Muzeum Kroměřížska v Kroměříži, Vlastivědné muzeum v Šumperku, Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, město Chropyně, město Kojetín, obec Bezměrov a obec Doloplazy

Vydání I.

© Olomoucký kraj

muzeum
VLASTIVĚDNÉ MUZEUM V OLOMOUCI

JÍZDA KRÁLŮ NA HANÉ

V roce 2018 vydal Olomoucký kraj

Jeremenkova 40a | 779 11 Olomouc | Česká republika
E-mail: tourism@kr-olomoucky.cz | Tel.: +420 585 508 111

www.ok-tourism.cz | www.kr-olomoucky.cz

Vydání I.

© Olomoucký kraj

ISBN: 978-80-7621-001-1

9 788076 210011